

Gemeenteraad van de Gemeente Woerden
Postbus 45
3440 AA Woerden

Zegveld, 10 december 2021

14 DEC. 2021

Betreft: Zienswijze Omgevingsvisie

Geachte Gemeenteraad,

Hierbij dienen wij (de Werkgroep Behoud polder Lagebroek) een zienswijze in tegen de 'Omgevingsvisie' van de Gemeente Woerden van 2021.

Werkgroep Behoud polder Lagebroek

De Werkgroep Behoud polder Lagebroek bestaat uit een groep bewoners van het dorp Zegveld die als doelstelling heeft de unieke polder Lagebroek in zijn ongerepte vorm te behouden en te voorkomen dat er woninguitbreiding plaatsvindt in deze polder waardoor cultuurhistorische, landschappelijke, recreatieve en natuur waarden onherstelbaar worden geschaad.

Tegen de 'Omgevingsvisie' van de Gemeente Woerden hebben wij de volgende bezwaren:

- 1. Onderzoekslocatie woningbouw in de polder Lagebroek ligt buiten de rode contouren**
In de 'Omgevingsvisie' is een onderzoekslocatie woningbouw ingepland in de polder Lagebroek (locatie noord-oost) (zie bijlage 1). Deze onderzoekslocatie woningbouw ligt echter buiten de rode contouren die zijn vastgesteld door de Provinciale Staten van Utrecht.
- 2. Bestemmingswijziging van de percelen in de polder Lagebroek**
De beoogde woningbouwlocatie in de polder Lagebroek (locatie noord-oost) heeft op dit moment een agrarische bestemming. Wij maken bezwaar tegen het wijzigen van deze bestemming.
- 3. Polder Lagebroek: bijzondere cultuurhistorische cope-ontginning uit 13^e eeuw in waaivorm**
De polder Lagebroek in Zegveld is onderdeel van het nationaal landschap 'Het Groene Hart' en van het Belvedere-gebied Nieuwkoop-Harmelen. Citaat uit de 'Nota Belvedere': "Het Belvedere-gebied Nieuwkoop-Harmelen is een veenontginningslandschap van Europese betekenis. Het is een schoolvoorbeeld van het typisch Hollands-Utrechtse cope-ontginningslandschap (12^e en 13^e eeuw) en tegelijk ook het grootste aaneengesloten voorbeeld ervan in Nederland."

De polder Lagebroek heeft grote cultuurhistorische waarde omdat het een cope-ontginning heeft in waaivorm / brandervorm uit de 13^e eeuw. Daarnaast is waaierverkaveling van de polder Lagebroek opgenomen in de Cultuurhistorische Atlas van de Provincie Utrecht in het onderdeel 'De Venen; een geschiedenis van de landinrichting'. Een foto van de waaivorm van de polder Lagebroek is zelfs opgenomen op de voorzijde van dit onderdeel (zie bijlage 2).

De onderzoekslocatie woningbouw in de polder Lagebroek (locatie noord-oost) ligt in de genoemde waaivorm. De Gemeente Woerden geeft in haar 'Bestemmingsplan Landelijk gebied Woerden, Kamerik en Zegveld' aan dat deze cope-ontginning in waaivorm uniek is en heeft daarom de watergangen in de polder Lagebroek als cultuurhistorisch waardevolle watergangen bestempeld. Aangezien ook de 'Nota Ruimte' en de 'Nota Belvedere' aangeven dat de kernwaarden 'verkavelingspatroon' en 'openheid' behouden moeten blijven, zijn wij van mening dat de onderzoekslocatie woningbouw in de polder Lagebroek (locatie noord-oost) niet mag worden gereserveerd voor toekomstige woningbouw.

Daarnaast verzoeken wij de Gemeente Woerden de Polder Lagebroek met zijn waaivorm in de 'Cultuurhistorische Waardenkaart Woerden' in de Omgevingsvisie op te nemen en ook in de beschrijving op te nemen.

Temeer nu de fysieke leefomgeving onder de Omgevingswet breder is dan alleen de ruimtelijke aspecten. De wet noemt verplichte aspecten die integraal terug moeten komen in de omgevingsvisie. Daarin zit bijvoorbeeld het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, activiteiten waardoor emissies, hinder of risico's worden veroorzaakt en het nalaten van activiteiten. Ook ontwikkelingen op het gebied van cultureel erfgoed, energie-infrastructuur, landbouw, landschap, milieu, natuur en water moeten volgens de memorie van toelichting bij de Omgevingswet nadrukkelijk worden meegewogen en beschreven. Een omgevingsvisie bestrijkt daarmee de hele breedte van de fysieke leefomgeving, zoals bedoeld in de Omgevingswet. De omgevingsvisie is dus niet een optelsom van beleidsvisies voor de diverse domeinen, maar een samenhangende visie op strategisch niveau.

4. Hoge kosten verbonden aan bouwen in de polder Lagebroek

De veengrond in de polder Lagebroek is zacht en nat waardoor er hoge kosten verbonden zijn aan het bouwen in deze polder en er snel verzakking optreedt. Eens te meer is dit gebleken tijdens de voorbereiding en realisering van het nabijgelegen bouwplan Weidz ter hoogte van het voormalige tennisterrein. Ook moest de huidige Broeksloot/Korensloot al 12 jaar na de aanleg worden opgenomen in een gemeentelijk 'Deltaplan'. In 2018-2020 heeft de ophoging van de Broeksloot/Korensloot tegen enorm hoge kosten plaatsgevonden. Gezien de hoge kosten (= gemeenschapsgeld) voor de bouw en het onderhoud vragen wij ons af of woningbouw uit het oogpunt van prijs-prestatie-verantwoord omgaan met gemeentelijk belastinggeld niet beter kan plaatsvinden op stevigere gronden.

5. Woningbouw op inbreidlocaties

In Zegveld zijn de komende paar decennia nog voldoende locaties beschikbaar voor woningbouw zoals (niet limitatief) de inbreidlocatie Weidz die binnenkort wordt opgeleverd (38 woningen), de inbreidlocatie aan de Clausstraat op het voormalige schoolterrein van de Pionier waar in 2022 gestart gaat worden met bouwactiviteiten (24 woningen), de kaasopslag van De Goeij Kaas aan de Hoofdweg welk terrein al door Bolton Bouw is aangekocht en die per 2026 vrijkomt en de inbreidlocatie aan de Hoofdweg achter het voormalige bedrijfspand van de kaasfirma Kruijt.

Daarnaast is er in Zegveld met name behoefte aan woningen voor starters. Het bouwen in de polder is een dure optie die niet haalbaar is voor starters. Het is voor deze groep belangrijk te kijken naar goedkopere inbreidlocaties zoals het wooncomplex Zonkant en de huurwoningen aan de Molenweg. Het wooncomplex Zonkant van GroenWest is gedateerd en voldoet niet meer aan de eisen. Renovatie en uitbreiding van de woningen in dit wooncomplex kan meer jongeren een woning bieden. Ook de verzakte huurwoningen van GroenWest aan de Molenweg met diepe achtertuinen, kan een locatie zijn voor woningbouw voor starters. Uit krantenberichten begrepen wij dat uw gemeente ook al hardop nadenkt over deze nieuwe inbreidlocatie (Molenweg, nabij de speeltuin). Mogelijk kan ook de nieuwbouw van de Jorai basisschool gecombineerd worden met appartementen voor starters.

6. Geen woningbouwlocaties buiten de rode contouren

Door de plannen voor wijzigingen in de landbouwbedrijfsvoering en de agrariërs die nu al stoppen met hun bedrijf, zullen in de komende jaren steeds meer boerderijen vrijkomen die gebruikt kunnen worden voor kleinschalige woningbouw. Wij betwijfelen of er daarom nu al onderzoekslocaties woningbouw moeten worden aangewezen buiten de rode contouren omdat hierdoor minder snel andere toekomstige inbreidlocaties en leegstaande boerderijen benut zullen gaan worden.

7. Recreatieve waarde Branderpad

Veel Zegvelders maken een wandeling over het Branderpad en genieten van het open landschap en de bijzondere verkavelingsstructuur van de polder Lagebroek. Het Branderpad ligt in het midden van de waaierverkaveling van de Polder Lagebroek. Dit wandelrondje vanuit Zegveld (Milandweg, Branderpad, Rondweg, Middenweg) wordt ook wel het 'Rondje Branderpad' genoemd.

Daarnaast is het Branderpad ook opgenomen in diverse fiets- en wandelroutes (tussen knooppunt 91 en 94 in het wandelroutenetwerk).

Wij vragen daarom in de kaart 'Recreatie' in de Omgevingsvisie de recreatieve waarden van het Branderpad op te nemen, evenals het beweeglint van het Rondje Branderpad. Mogelijke woningbouw in de buurt van het Branderpad tast de recreatieve waarden van het Branderpad aan.

8. Polder Lagebroek schrappen als mogelijk toekomstige woningbouwlocatie

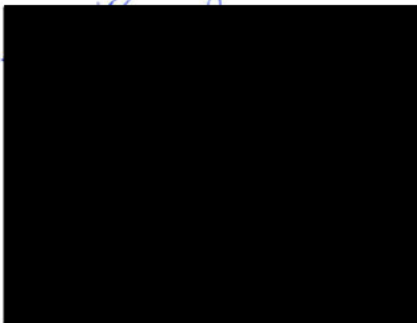
Gezien de voorgaande argumenten vragen wij de gemeente Woerden de polder Lagebroek (locatie noord-oost: zie bijlage 1) als mogelijk toekomstige woningbouwlocatie te schrappen uit de 'Omgevingsvisie' omdat deze onderzoekslocatie woningbouw de cultuurhistorische waarden van de polder Lagebroek en de recreatieve waarden van het Branderpad aantast en er gedurende de eerstvolgende paar decennia al diverse bestaande inbreidlocaties snel en geruisloos voor woningbouwdoeleinden kunnen worden ingevuld. Het nadenken over een niet-inbreidwoningbouw in de polder Lagebroek is omgevingswettechnisch niet alleen onlogisch, maar bovenal compleet onnodig. Gemeente Woerden: wees en blijf zuinig op uw schaarse, unieke buitengebieden!

Graag vernemen wij uw antwoord.

Indien gewenst zijn wij gaarne bereid onze argumenten mondeling toe te lichten.

Hoogachtend,

Namens de Werkgroep Behoud polder Lagebroek

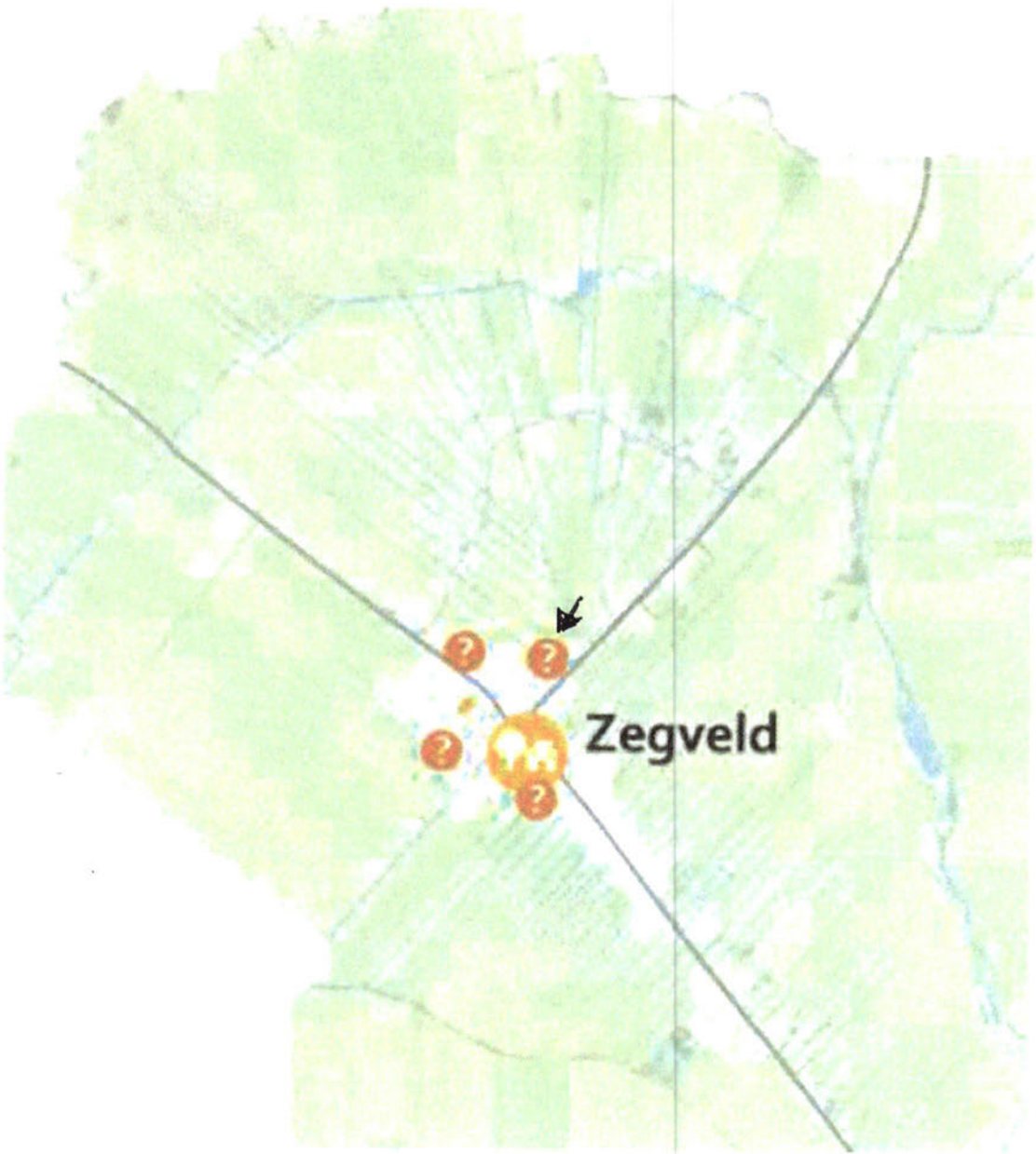

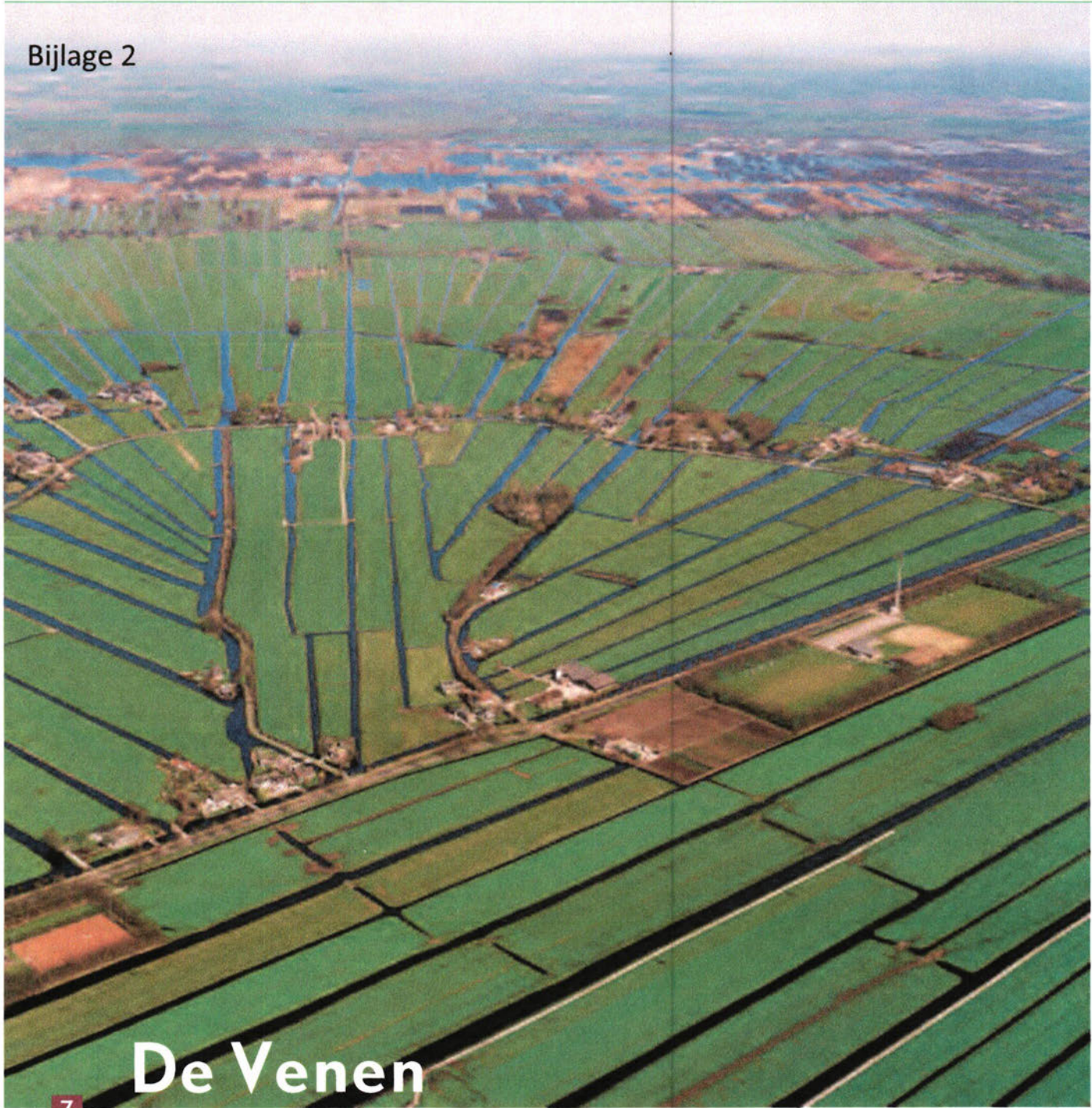
Bijlagen:

1. Onderzoekslocatie woningbouw in de Polder Lagebroek (locatie noord-oost)
2. De Venen; een geschiedenis van de landinrichting uit de Cultuurhistorische Atlas van de Provincie Utrecht met de waaiervorm van de polder Lagebroek op de voorzijde (zie ook: <https://geo.provincie-utrecht.nl/publiek/documenten/monumenten/TT/site/De%20Venen.pdf>)

cc.: Provinciale Staten van Utrecht

Bijlage 1

De Venen

7

een geschiedenis van de landinrichting

'Tussen de graven van Holland en de bisschoppen van Utrecht is het nooit wat geworden. Tot in deze tijden reikt de Hollandse Kade terug. Zij vormde een waterkering tussen verschillende ontginningsconcessies. [...] De rechte sloten van weleer domineren nog altijd het landschap. De traditionele kavelbreedte (circa 110 meter) is vrijwel niet terug te vinden. De traditionele kaveldiepte (1250 à 1300 meter) heeft de eeuwen doorstaan. De Hollandse Kade is verdeeld in blokken van een kwartier gaans. In dat kwartier-ritme voel je de hand van hardwerkende voorouders'. Koos van Zomeren, Het verkeerde paard, 1986.

KARAKTERISTIEK

Grootschalige 12de-eeuwse ontginningen, latere turfwinning en 19de-eeuwse droogmakerijen hebben het Utrecht-Hollands veengebied tot een staalkaart van historische landinrichting gemaakt. De ontginningspatronen met boerderijstroken weerspiegelen de rationaliteit van landinrichting door de eeuwen heen. Het betreft hier het grootste gebied van aaneengesloten veenontginningen in Europa.

De Ronde Venen werden vanuit riviertjes radiaalgewijs ontgonnen naar het hoger en centraal gelegen veenkussen. Op andere plaatsen, zoals bij Kockengen en Portengen, ligt een schaakbordachtig patroon van zeer regelmatige strookontginningen in verschillende blokken. Deze zogenaamde cope-ontginningen vonden hier vanuit de rivier de Vecht en in mindere mate vanuit de Oude Rijn plaats. De patronen in waaivorm van Zegveld en het verschoven bebouwingslint van Kamerik zijn variaties op het thema. De nu gedeeltelijk gedempte Bijleveld, in de middeleeuwen de belangrijkste vaarweg richting Amsterdam, loopt dwars door het gebied.

In De Venen is in de 17de en 18de eeuw turf gewonnen. De turfwinning heeft geresulteerd in een gebied met verbreed slotenpatroon, legakkers en petgaten. In de 19de eeuw zijn in het noorden droogmakerijen gerealiseerd, waarbij de middeleeuwse lagen zijn afgegraven. Hierdoor kwamen kreekkruggen en getijdengeulen aan de oppervlakte. In het noordelijk deel van De Venen is het grondgebruik continu in ontwikkeling geweest. Ook in de toekomst zal dit proces van aanpassing en verandering doorgaan, waarbij natuurontwikkeling en recreatie zullen gaan domineren.

HOOFDSTRUCTUUR

- Restant van de stervormige verkaveling en de bebouwingsring van de Ronde Venen.
- Copeverkavelingen met boerderijlinten in het centrale deel van het veenweidegebied, in aansluiting met het Zuid-Hollandse copegebied rond Nieuwkoop.
- Terugliggende boerderijlinten van Kamerik.
- Bijleveld als noord-zuid transportvaart.
- Waaierverkaveling van Zegveld.
- Turflandschap Vinkeveen en omgeving.
- Droogmakerijenlandschap Ronde Venen.
- Gedeelte Stelling van Amsterdam in het noorden.

GESCHIEDENIS

Tot 1000 • Kreekkruggen en veenstroompjes

Tot ver in de middeleeuwen was De Venen een uitgestrekt, ontoegankelijk en vrijwel onbewoond veengebied. Ongeveer zesduizend jaar geleden behoorde het noordelijk deel tot een wadengebied met kleiïge en zandige zeeafzettingen en een uitgebreid stelsel van getijdenkreeken. Door latere vervening zijn deze kreekkruggen in de droogmakerijen aan de oppervlakte geraakt; tegenwoordig liggen ze goed zichtbaar in het landschap. Langs de kreeken zijn sporen van bewoning uit het Neolithicum gevonden, vooral langs de ran-

Boven • Houten pionierswoning te Mijdrecht uit 1889.

Links • Polder Lagebroek als karakteristieke waaivormige ontginning vanuit het veenriviertjes Meije en Oude Meije. Op de voorgrond de Haakwetering als zijgrens van de strookontginning van Zegveld. De ontsluitingsweg langs de boerderijen is pas met een ruilverkaveling in 1958 aangelegd.

Onder • Boerderij met ronde veestal uit 1925 aan de provinciale weg te Mijdrecht.

den van de droogmakerijen. Daar heeft het veen de overblijfselen geconserveerd. Ook in de middeleeuwen werden enkele kreek-gordels bewoond, zoals bij Mijdrecht. In de 19de eeuw is een kreekkrug benut voor de aanleg van een zware ringdijk tussen de droogmakerij van de Eerste en de Tweede Bedijking.

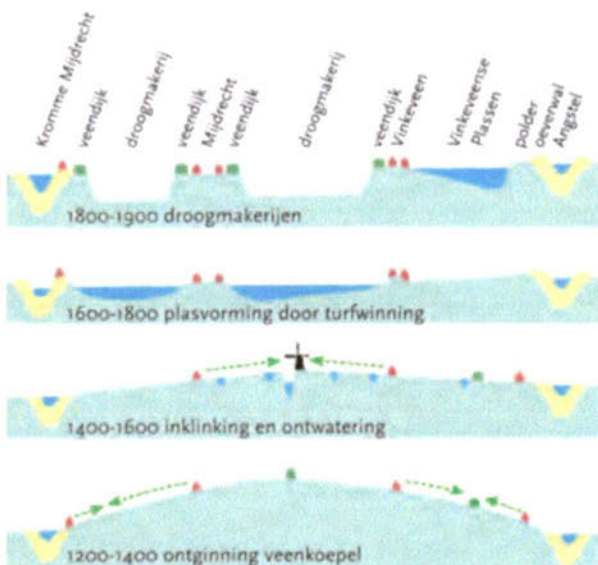
Na het Neolithicum vond uitgebreide veenvorming plaats als gevolg van stijging van de zeespiegel. Een naam als Zegveld herinnert nog aan die situatie toen de zegge, een rietgrassoort, hier welig tierde. Het 'verdrongen kustlandschap' raakte ongeschikt voor bewoning. Om het gebied heen waterden diverse veenriviertjes af op de Amstel en de Vecht. Op de smalle oeverwallen vestigden zich de eerste bewoners, zoals bij De Hoef aan de Kromme Mijdrecht. Hoewel slechts één woonterp bekend is, en wel aan de Oude Waver, mag men langs de oevers meer vroeg-middeleeuwse huisterpen vermoeden. Daarom hebben de oeverzones een hoge archeologische verwachting.

Sporen van kreekruggen in de geploegde percelen van de droogmakerij Groot Mijdrecht.

In de ondergrond liggen de sporen van diverse fossiele veenstroompjes en restgeulen die in de loop der tijd door inklinking van het veen als kleiruggen zichtbaar zijn geworden.

Tijdens de grote ontginningen in de 12de eeuw werden enkele van deze kleiruggen aangewend als locatie voor nieuwe nederzettingen en kerkstichtingen, zoals Kockengen en Kamerik. Een restgeul van de Kromme Mijdrecht is later gebruikt voor kleiwinning,

Vier doorsneden Ronde Venen. Van ontginning tot droogmakerij.

waardoor een reeks van kleiputjes is ontstaan. Oude veenstroompjes trok men recht om als weteringen te dienen, zoals de Kerkvaart op Mijdrecht en de Ennipwetering, als scheiding van twee ontginningssystemen. Ook de Veenkade, de Hollandse Kade en de Rietveldse Kade in het zuiden hadden eens een natuurlijke basis. De oevers van de fossiele veenstroompjes hebben in principe een hoge archeologische verwachting. Ze kunnen gediend hebben als vestigingsplaats voor de eerste ontginners. Het is daarnaast mogelijk dat ze in de prehistorie, bijvoorbeeld in de IJzertijd, geschikt gemaakt zijn voor tijdelijke of permanente bewoning. In dit gebied hebben tot nu toe nauwelijks systematisch archeologische inventarisaties plaatsgevonden, wat maakt dat deze verwachting op dit moment niet meer is dan een *educated guess*.

1000 tot 1600 • Veenontginningen en turfwinning

In 1085 schonk de Utrechtse bisschop Koenraad het gebied van de Ronde Venen ter ontginning aan het kapittel van Sint Jan en aan zijn ministeriaal, de heer van Abcoude. Hiermee gaf hij het startsein voor de ontginning van een uitgestrekt veengebied ten noorden van de Oude Rijn en ten westen van de Vecht. De kapittels van Sint Marie en van Sint Pieter kregen het gebied ten noorden van Woerden. De bisschop had het liefst dat de ontginning zich, op andermans kosten, snel zou voltrekken. Hij bepaalde dat de proost van Sint Jan pas rechtsmacht kreeg als het gebied bewoond werd. Voedselbehoefte door bevolkingstoename en inkomstenvergroting van de machthebbers waren de belangrijkste drijfveren. Snelheid was geboden, omdat de ontginningen de expansiedrift van de graaf van Holland zouden kunnen tegenhouden. En snel ging het ook, dankzij een systematische ontginning onder strakke centrale regie van de bisschop en de kapittels. Eind 11de eeuw werd de aanval op het moeras ingezet. Met een tempo van gemiddeld 2.000 hectare per jaar was het karwei begin 14de eeuw geklaard. Deze grote ontginning van het Utrechts-Hollandse laagveengebied is een uniek fenomeen in Europa.

Men begon aan de randen van het gebied, vanaf de oeverwallen van de bestaande riviertjes. We kunnen daarbij een viertal ontginningscomplexen onderscheiden: de West-Vechtse ontginningen vanuit de Angstel/Vecht in westelijke richting, de Oude Rijn-ontginningen in noordwaartse richting, de Ronde Veense ontginningen vanuit de veenriviertjes en de bijzondere Zegveldse-Kamerikse ontginningen. Opmerkelijk is de afwezigheid van middeleeuwse kastelen in het gebied. Centra van de ontginningen lagen aan de randen, zoals kasteel Abcoude aan de Angstel, De Poel bij Breukelen aan de Vecht en het Hof van Woerden. Uitzondering is het Proostenhuis van Mijdrecht (Midreth), dat in 1536 als ridderhofstad werd erkend. Al sinds de 17de eeuw bestaat dit gebouw niet meer en het terrein is nu bebouwd.

West-Vechtse ontginningen

De rivier de Angstel vormde de basis voor de eerste ontginning van Oukoop, de oudste cope. Als achtergrens kopieerde de Demmerikse Kade de loop van de rivier om een vaste kaveldiepte te krijgen. Dwars door het gebied werd in een rechte lijn de Oukooperdijk als ontginningsbasis getrokken. Deze sloot in het noorden aan op de Groenlandse Kade, de grens van de ontginningen vanuit Abcoude. In het zuiden was de Bosdijk de achtergrens van het blok (Klein) Oud Aa.

Vanaf de Vecht, tussen De Aa bij Breukelen en de Zwesereng onder Zuilen, werd vijfmaal een ontginningsas met een vaste dieptemaat van 1250 meter ver het veen in herhaald. Om ontginners te lokken kregen de blokken exotische namen: Kortrijk, Demmerik (Denemarken), Portengen (Bretagne), Spengen (Spanje) en Kockengen (Pays de Cockange = Luilekkerland). Vanaf de Poeldijk aan De Aa werd de Otterspoorbroekse Dijk als eerste ontginningsbasis aangelegd en vanaf de Haarrijn verlengd met de Maarssenbroekse Dijk tot aan de Lageweide Kade, die de ontginning afslot. Als achterkaden van Otterspoorbroek en Maarssenbroek kwamen de Kortrijkse Dijk respectievelijk de Oudenaarskade. De Kortrijkse Dijk werd vervolgens herhaald in de Portengse Dijk, de Wagendijk en ten slotte de Hollandse Kade. De Portengse Dijk werd tot aan de Veenkade doorgetrokken als dubbelzijdige ontginningsbasis voor Groot Oud Aa. Aan de Wagendijk stichtte men op een kleibaan de kerk van Kockengen. De Hollandse Kade vormde eind 13de eeuw de grens tussen Holland en Het Sticht en fungeerde als buitenwaterkering van het West-Vechtse ontginningsstelsel. Spengen, met de Spengensedijk haaks op de Geerkade als dubbelzijdige ontginningsbasis, was een laatste restontginning die de kavelrichting volgde.

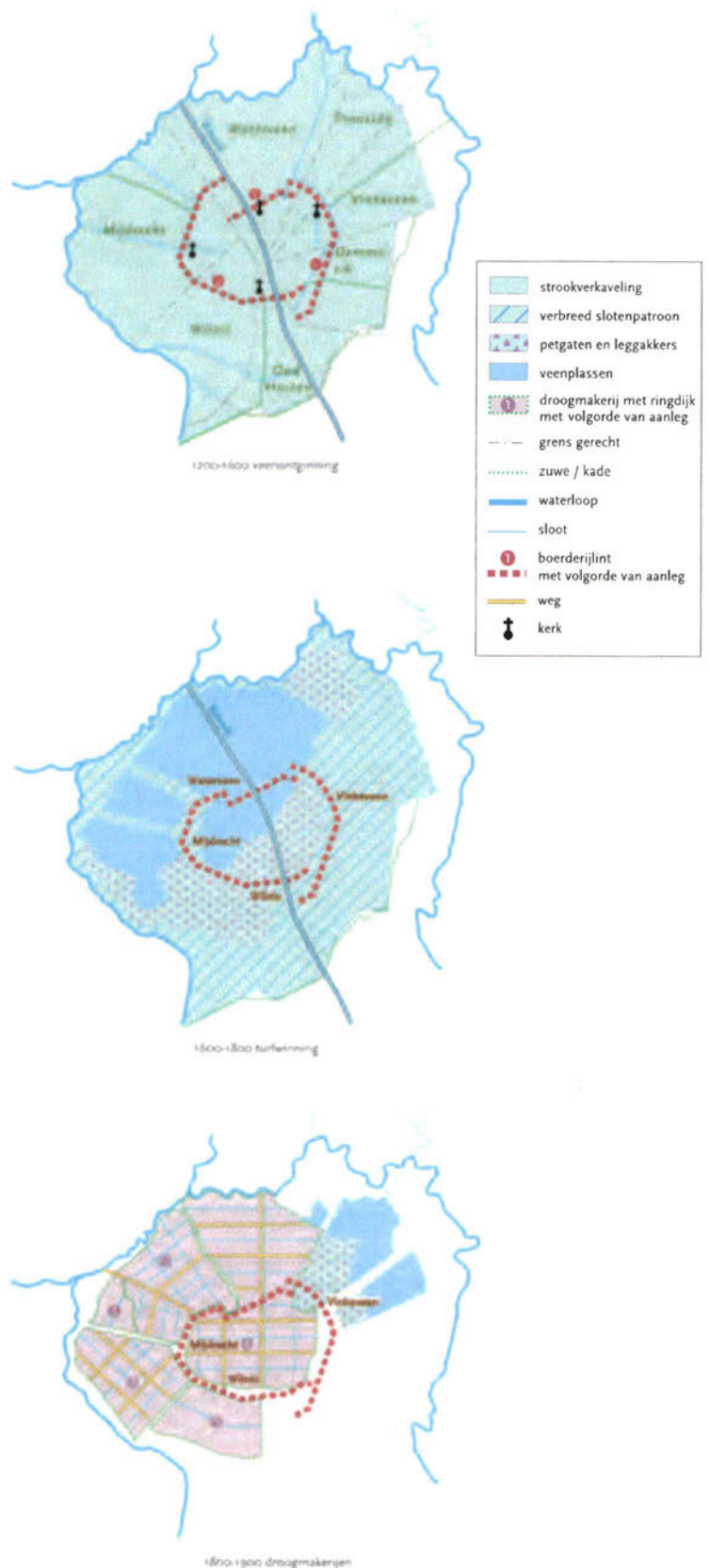
Oude Rijn ontginningen

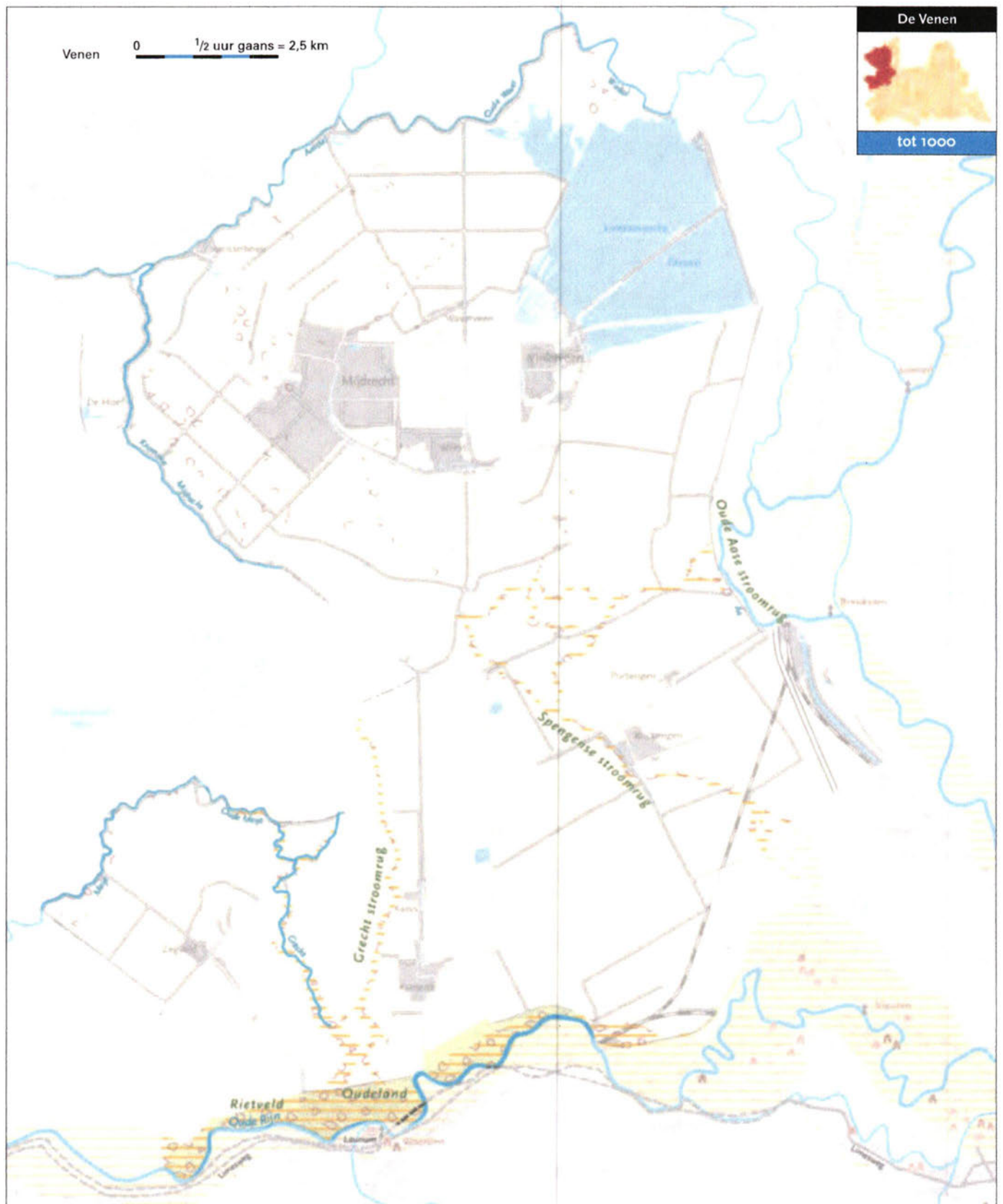
Vanuit de Oude Rijn werd het nieuwe land in één tot twee fasen ontgonnen met loodrecht vanaf de oeverwal lopende percelen. Aanvankelijk gebeurde dit in vrije opstrek, dat wil zeggen zonder vooraf bepaalde achtergrens. Voor de ontginning Rietveld, ten westen van Woerden, werd de Rietveldse Kade, mogelijk van natuurlijke oorsprong, als achtergrens genomen. Gravensloot, ten noorden van een oudere ontginning (Oudeland) was een echte cope-ontginning met vaste dieptemaat. Vanaf een nieuwe gegraven sloot (Gravensloot!) zijn de percelen evenwijdig aan de Kamerikse wetering uitgezet. De ontginningseenheden Houtdijk en Breudijk-Gerverscop oriënteerden hun kavelrichting aan de Kockengense as, evenals De Haar-Laag Nieuwkoop, nu Portengen Polder geheten. Voor Houtdijk werd een nieuwe, gelijknamige ontginningsbasis aangelegd. Op zo'n 1300 meter afstand zien we een scheve sloot lopen, evenwijdig aan de Houtdijk. Dat was oorspronkelijk de achterkade van de ontginning, een bewijs dat we ook hier te maken hebben met een cope-ontginning. Bij de latere restontginning van Teckop is deze oude achtergrens gecorrigeerd op de Hollandse Kade.

De reeds bestaande Breudijk, een oude verbindingsweg en achterbegrenzing van het Oudeland, diende als basis voor de gelijknamige polder. Deze heeft een vrije opstrek tot de aangelegde Gerverscopsedijk, die de basis vormde voor het schoolvoorbeeld van een cope-ontginning, de polder Gerverscop. Toen de verschillende ontginningsystemen elkaar naderden, bleef er nog een stuk land over, Teckop. De kavels van deze restontginning volgden in het oostelijk deel keurig de Hollandse Kade, maar bij de achtergrens van Kamerik, de huidige Ir. Enschedeweg (Zwarte Dijk), moesten zij worden aangepast en kregen ze een gerend verloop.

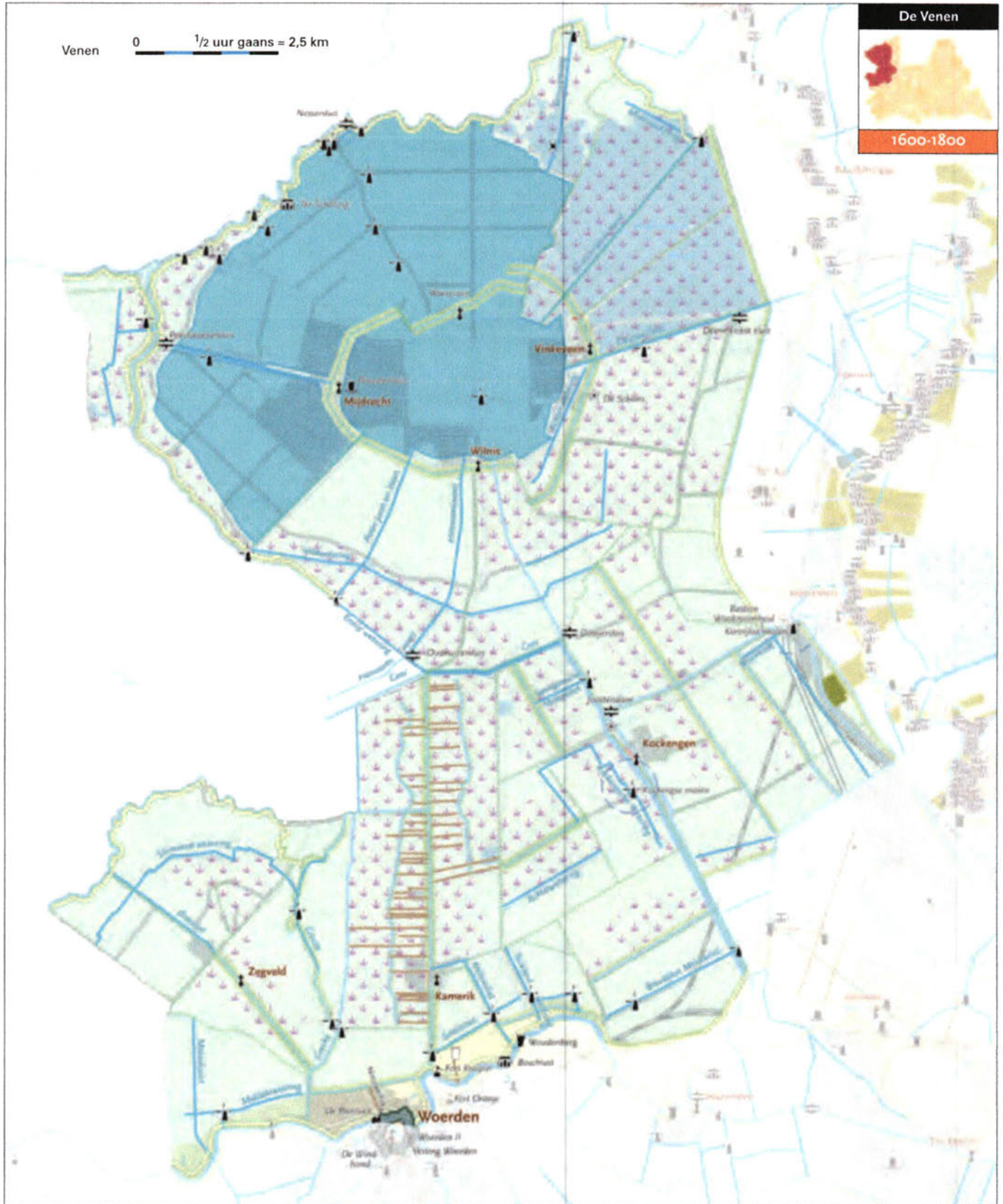
Zegveldse-Kamerikse ontginningen

De ontginningen van Kamerik en Zegveld vertonen elk een eigen patroon en hebben hun oriëntatie grotendeels op de veenriviertjes de (Oude) Meije. Het verhaal is hier wat ingewikkelder en deels nog onduidelijk.

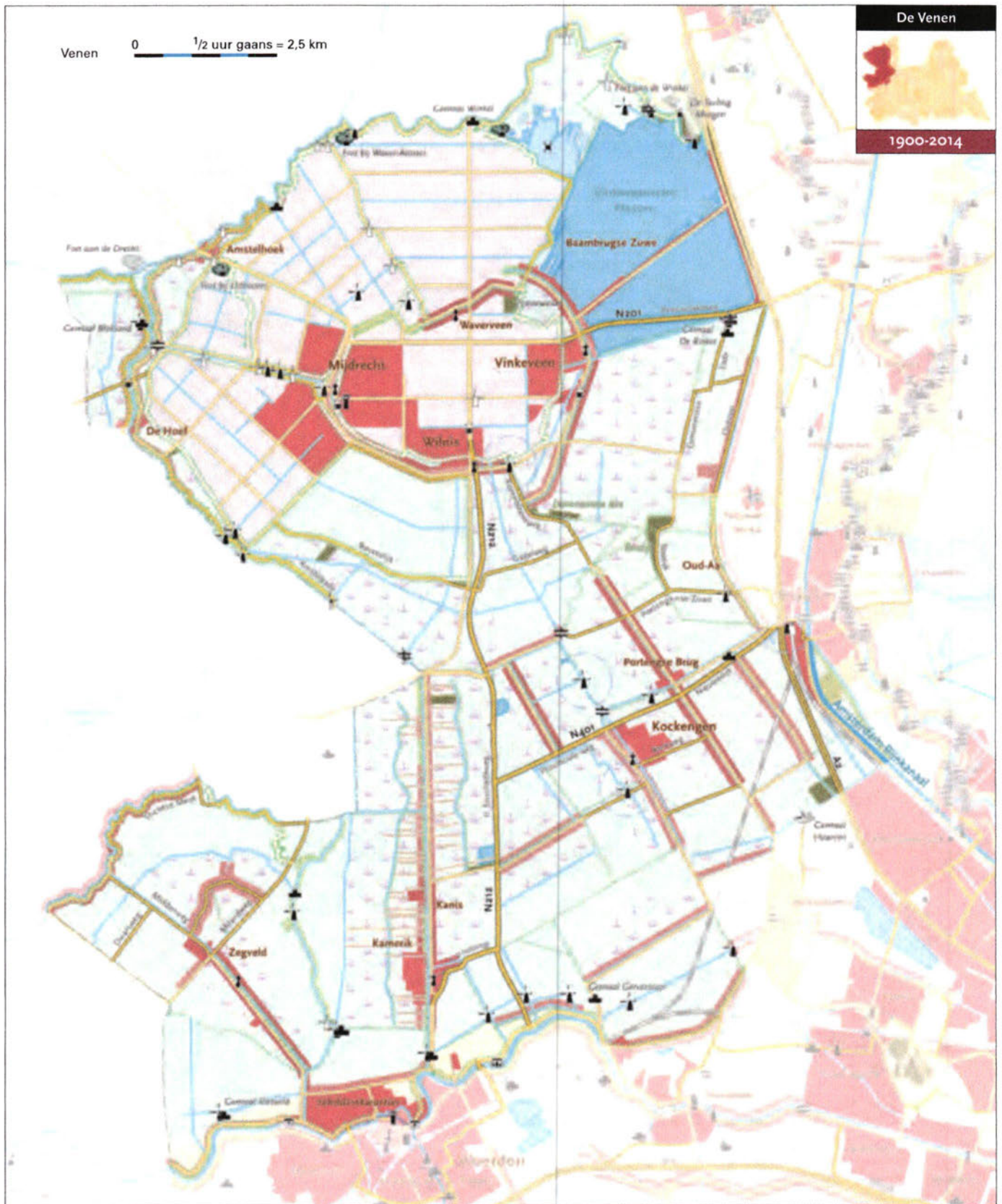

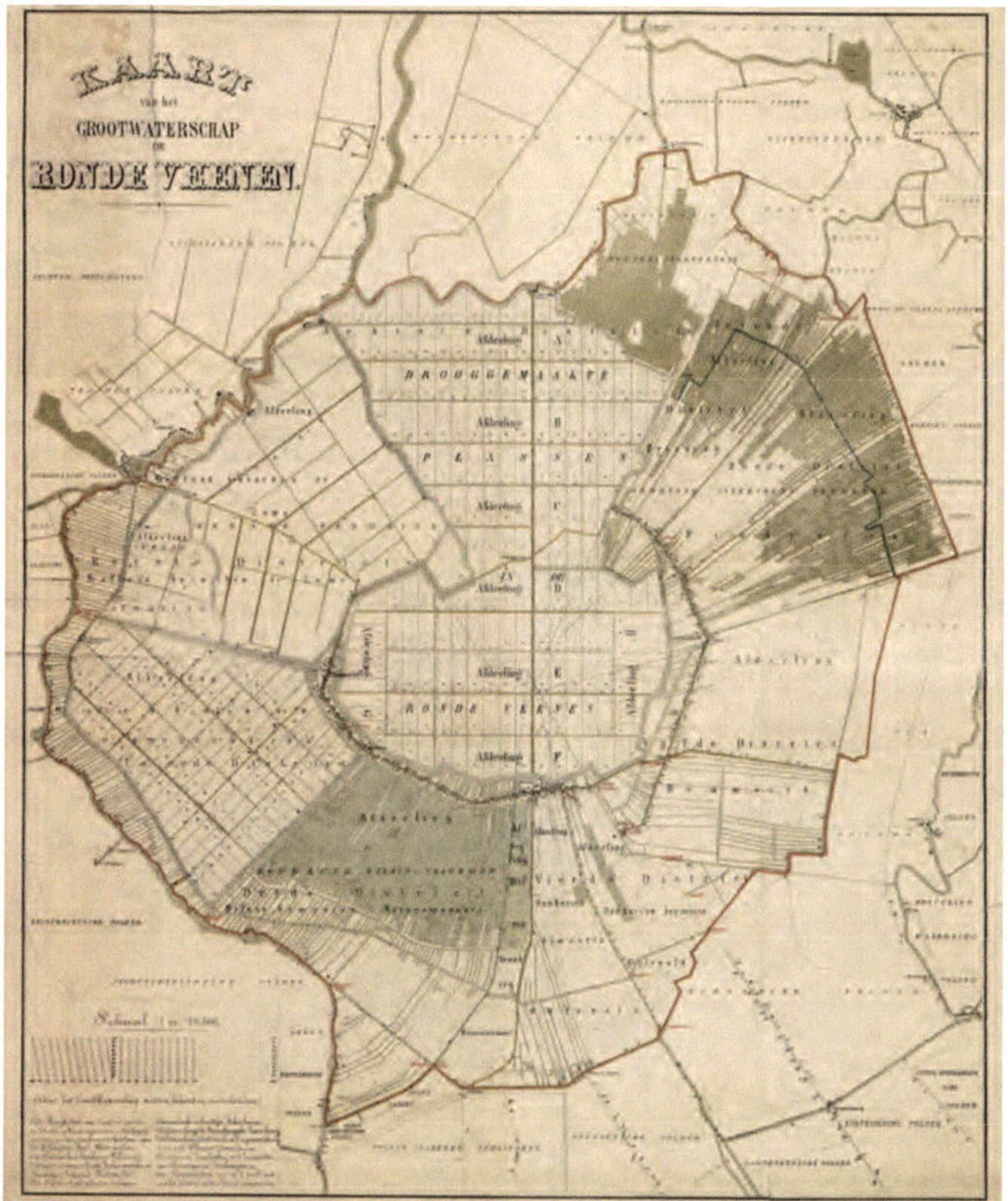

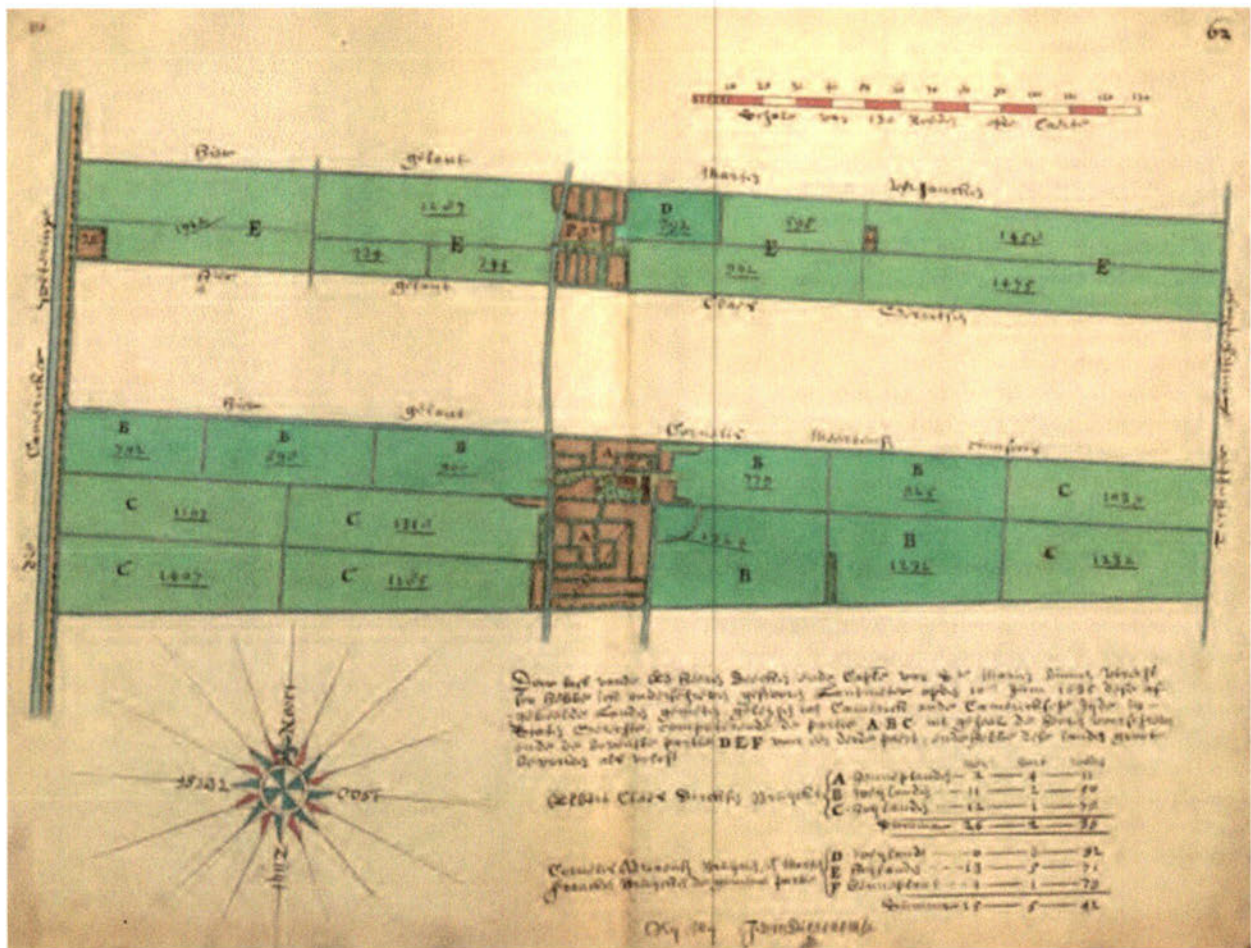

Kaart van het Groot-Waterschap De Ronde Veenen uit omstreeks 1880. Was de verkaveling van de eerste drie bedijkingsen nog gericht op de bestaande zuwen, die van de droogmakerij Groot Mijdrecht werd met de oriëntatie op de kompasrichtingen nog veel abstracter uitgezet.

Op dit kaartje uit 1635 van landmeter J. van Diepenem zien we de Buurtsloot van Oud-Kamerik als vaarverbinding tussen de boerderijen. Ook hier was het erf met kleine slootjes ingericht als 'hennip lant'.

Kamerik, mogelijk verwijzend naar Cambrai in Noord-Frankrijk, is ontstaan aan het begin van de Kamerikse Wetering. Deze is begin 12de eeuw in exacte noord-zuid richting gegraven vanaf een bocht in de Oude Rijn. Aan de oostkant kwam, op de cope-afstand van 1.300 meter, de Zwarte Dijk (N212) als achtergrens voor de ontginning Kamerik-Teylingens. De kavelsloten werden aanvankelijk evenwijdig aan het oude Meentpad, op een kaartje uit 1645 aangeduid als de 'Camerycker Uytwegh' (Spruitweg), de achtergrens van Houtdijk, gegraven, tot aan het Oortjespad. Tussen deze beide zijkades kwamen aan de wetering boerderijen te staan. Anders is dit in het noordelijke stuk. Hier staan weliswaar de kavelsloten weer haaks op de wetering, maar liggen de boerderijen in een onregelmatig lint op een afstand van ongeveer 600 meter van de wetering, ieder met een eigen insteekweg en onderling verbonden door de Buurtsloot. Deze bijzondere situering zien we in nog sterkere mate aan de westzijde (Oud-Kamerik), waar de boerderijen op 500 tot 800 meter van de wetering af liggen en waar dit onregelmatige lint doorloopt in de polder Kamerik-Mijzijde, helemaal tot aan de Lignekade, de achtergrens van Gravensloot. De aanwezigheid van een kleirug hier als verklaring voor de ligging van het lint

ver in het land is niet aannemelijk, aangezien slechts een kwart van de boerderijen op deze rug ligt. Tegenwoordig wordt aangenomen dat de ontginning hier vanuit de Oude Meije, het vroegere veenriviertje langs de Grecht, heeft plaatsgevonden en dat de boerderijen vervolgens naar de achtergrens van deze eerste ontginning zijn verplaatst. Na het graven van de Kamerikse wetering legde elke boerderij, of elke twee boerderijen, een oprijlaan aan naar de nieuwe as; een in Nederland zeldzaam fenomeen.

In 1312 werd in Zegveld een kerk gesticht op de ontginningsas (Hoofdweg) die dwars door het gebied tussen de Grecht en de Rietveldse Kade was aangelegd. Loodrecht hierop werd een vrije opstreckende verkaveling uitgezet met de Broeker- en de Haakwetering als afsluiting in het noordwesten.

De verkaveling van Zegveldebroek is vanuit de (Oude) Meije ontgonnen en bestaat uit twee delen: Hoogenbroek met de doorlopende verkaveling tussen de Hazekade en de Middenweg en Lagebroek met de bijzondere waaivormige verkaveling. Gezien de geheel tot de Haakwetering doorlopende kavelsloten moet men begonnen zijn vanuit de Oude Meije. Hier, in de noordoostelijke

rand van het gebied, lag de vroeg 12de-eeuwse nederzetting Mi of Miland, waarvan het kerkje, gewijd aan St. Maarten, een eeuw later al verdwenen was. De boerderijen, die aanvankelijk langs de (Oude) Meije stonden, zijn al in een vroeg stadium ver het veen in verplaatst.

In tegenstelling tot in de Ronde Venen is hier geen nieuwe ontginningsas aangelegd, maar zijn slechts enkele insteekwegen aangelegd vanaf de Haakwetering, zoals het Branderpad. Lagebroek was een echte vaarpolder, waarbij de Slimmenwetering als belangrijkste ontsluitingsroute fungeerde. De weg die thans de boerderijen onderling verbindt is pas in 1958 tijdens de ingrijpende ruilverkaveling aangelegd.

Ronde Veense ontginningen

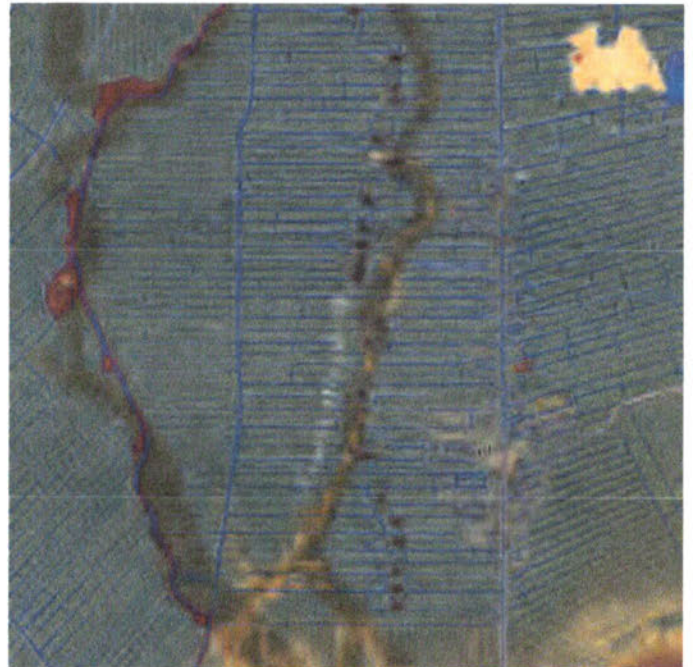
In het noorden lag het grote veenkussen van de Ronde Venen. Vanaf de veenriviervormen Kromme Mijdrecht, Drecht, Waver en Winkel, de vergraven Ennipwetering en de in het zuiden opgeworpen Veenkade-Demmerikse Kade werd radiaal ontgonnen naar het hoger gelegen centrale punt. Als scheiding en ter afwatering van de ontginningseenheden groeven de ontginners zuwes naar het midden toe. Ongeveer halverwege werden rond het middelpunt ringvormige ontginningskaden opgeworpen. Dit gebeurde echter niet gelijktijdig. In de onderlinge verspringing van deze bebouwingsassen is dat goed te zien: het lint Demmerik moet als eerste zijn aangelegd (vóór 1138) en vervolgens noordwaarts zijn verlengd in Vinkeveen. Later volgden de linten van Mijdrecht en Waverveen. Net als bij Zegveld was hier geen sprake van vaste perceelmaten, maar van een vrije opstreckende verkaveling. Bij Demmerik zijn knikken in de stervormige verkavelingsrichting te zien. Misschien is dit een gevolg van bodeminklink waardoor, om haaks op de hoogtelijnen te blijven, de kavelrichting tussen Oukoop en Demmerik moest worden gecorrigeerd. Aan de binnenringzijde van de ontginningen werden op de kruising met de zuwes kerken gesticht: in Mijdrecht bij de Kerkvaart, in de 15de eeuw gevolgd door kerken in Wilnis bij de Wilnisse Zuwe en in Vinkeveen bij de Baambrugse Zuwe. Vlakbij de kerk in Mijdrecht werd aan het begin van de 13de eeuw het Proostenhuis gebouwd, als administratief centrum van het kapittel van Sint Jan.

Door latere vervening en de aanleg van droogmakerijen is van deze ontginningen niet veel meer over. In Oudhuizen en Demmerik zijn nog de grootste delen zichtbaar; langs de Kromme Mijdrecht ligt een smalle reststrook, die radiaal is verkaveld. De meeste zijkadens van de ontginningen, de zuwes, zijn er nog, maar het oude patroon van de binnenring is geheel verdwenen.

Waterbeheersing

Omstreeks 1300 zijn de ontginningen in het gebied voltooid. Na de moord op Floris V in 1296 kwamen stukken van De Venen in Hollands bezit: in het noorden de taartpunt van Waverveen en in het zuiden alles ten westen van de Hollandse Kade. Door het voortdurend inklinken van de bodem stond waterbeheersing de komende eeuwen centraal. Ook werd gewerkt aan betere vaarwegen voor de export van kaas, turf en baksteen naar de opkomende steden en voor de import van graan uit de Oostzeelanden.

Door verzanding van de Hollandsche IJssel na de afdamming bij Klaphek zocht men voor de oostelijke polders naar een andere afwateringsmogelijkheid. In 1385 kreeg polder Heycop, ten zuiden

Actuele hoogtelijnen kaart van het boerderijlint Kamerik-Mijzijde, gedeeltelijk op de Grecht stroomrug. Links tekent zich duidelijk de kanalisatie uit 1494 van het veenriviervormig de Grecht af ten opzichte van de natuurlijke stroomrug.

Het unieke, ver in de polder Kamerik-Mijzijde gelegen boerderijlint. Rechts de nieuwbouw van Kamerik.

Kaarte van een gedeelte van de Provincie van Holland, uit 1769 door Pieter Adriaansz. Ketelaar. De verkaveling is schematisch weergegeven, maar de waterstaatskundige situatie en de militaire topografie staan op deze strategische kaart nauwkeurig ingetekend op basis van nieuwe opmetingen. De rode lijn geeft de grillig verloopende grens tussen Holland en Het Sticht aan.

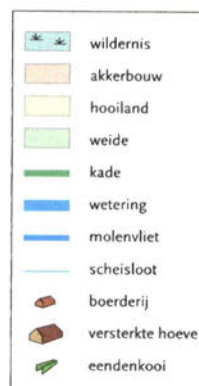
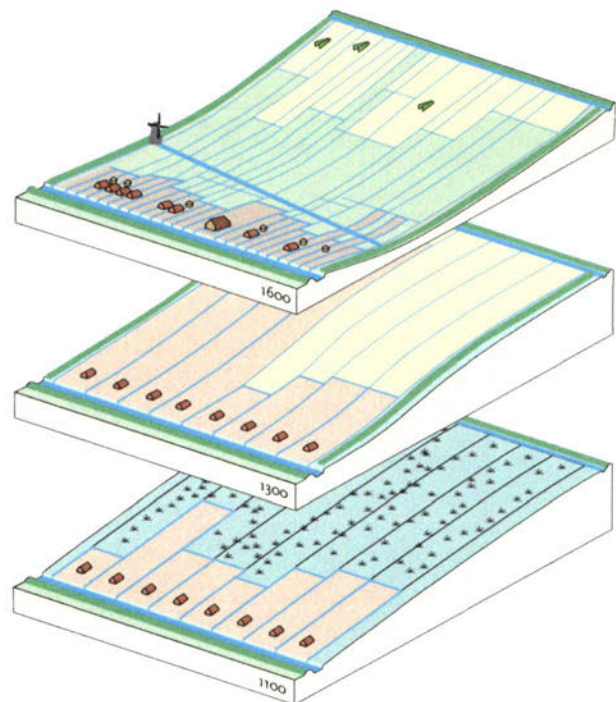
De Bijleveld met de Dooyersluis en de begroeide Veenkade als waterscheiding tussen de verschillende ontginningen.

van De Meern, bisschoppelijke toestemming om te mogen lozen op de Leidsche Rijn via De Meent. Vanaf de Heldam in de Leidsche Rijn werd een bestaande waterloop gevolgd tot aan de Breudijk bij de Wel. Vanaf hier werd een nieuw kanaal gegraven dat ten noorden van Kockengen, bij de latere Joostendam, een haakse bocht maakte naar de Vecht bij Breukelen, de (Grote) Heycop.

Maar ook de polders Bijleveld, Reijerscop, Achthoven en Mastwijk kampten met dezelfde afvoerproblemen. Lozen op de Leidsche Rijn kon niet, want dat zou het lager gelegen Groot Waterschap van Woerden niet kunnen verwerken. Woerden lostte haar afvoerprobleem op met het graven van de Wiericke naar de Hollandsche IJssel. Een uitweg werd gezocht naar het noorden, op de Amstel. Toestemming hiertoe kwam in 1413 van de Hollandse graaf Willem IV. Pal naast de Heycop, slechts gescheiden door een smalle kade, werd toen dwars door het veengebied de 23 kilometer lange Bijleveld aangelegd, die het water via de Bijleveldsche Vliet-Molenvliet en een oude Rijntak naar de Amstel afvoerde. Het gehucht Nessleruis herinnert nog aan het uitmondingspunt van de Bijleveld in de Amstel. De Heldam ten oosten en de Haanwijkerdam ten westen van Harmelen zorgden ervoor dat het afvoerwater niet in de Oude en Leidsche Rijn wegliep. Bij het lintdorp Kockengen werden de Bijleveld en de Heycop wat van elkaar afgelegd om ruimte te houden voor de bestaande bebouwing. Ten noorden hiervan werd als waterscheiding de Joostendam opgeworpen. De kaarsrechte Bijleveld ontwikkelde zich tot een druk bevaren route richting Amsterdam.

De Kamerikse wetering was aanvankelijk de vaarroute van Woerden naar Amsterdam, via de Ennipwetering-Kromme Mijdrecht. Toen in de 14de eeuw de scheepvaart toenam, werd in 1366 een meer westelijk gelegen kanaal tussen de Oude Rijn en de Kromme Mijdrecht gegraven, dwars door de polder Mijzijde, de huidige

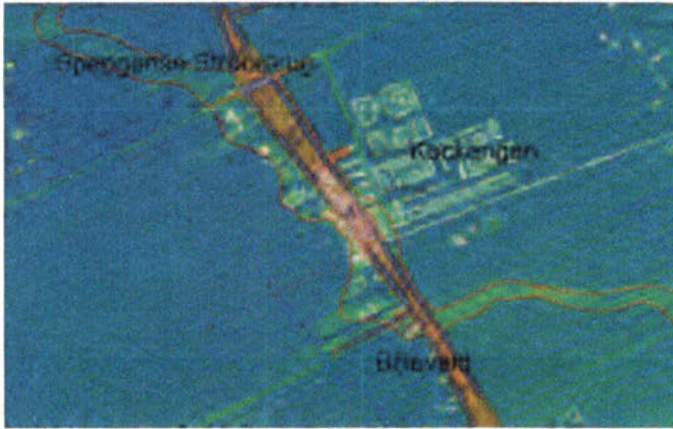
Grecht-Middelwetering. Wateroverlast door het intensieve handelsverkeer leidde tot boerenprotest in Mijzijde. Uiteindelijk, in 1494, mochten de boeren op eigen kosten een nieuw kanaal graven, de (Nieuwe) Grecht. Hiertoe werd de Oude Meije gekanaliseerd, bedijkt en later, in de 17de eeuw, voorzien van een jaagpad. Kaden werden verhoogd en de bestaande zuwes verbreed tot vaarten, zoals Molenland, Kerkvaart, Geuzensloot, Gemeenlandsvaart en Heinoomsvaart. Vanaf de 16de eeuw regelde de toentertijd moderne molenbemaling de uitwatering. Molens met hun molenvlieten kwamen vooral langs de randen van de ontginningen in de Ronde Venen te staan.

Cope-ontginning door de eeuwen heen.

Rond 1100 werd met het graven van een voor- en een achterwetering, op ongeveer 1250 meter afstand, de veenwildernis ontwaterd. Strookpercelen met een breedte van 110 meter werden uitgezet. Op de kop van ieder perceel kwam een boerderij, erachter de eerste cultivering van de wildernis. Rond 1300 was het land ontgonnen en in gebruik genomen voor akkerbouw en hooiland. Door de ontwatering begon het veen in te klinken. Akkerbouw was nauwelijks meer mogelijk. Rond 1600 was het land al zo'n vijf meter gedaald! Nieuwe molenvlieten moesten zorgen voor het drooghouden van de polders. Percelen werden met scheislotten in lengterichting

gesplitst. De boeren schakelden over op veeteelt. Weidegrond werd dominant. Bij de boerderijen werd hennep voor de touwindustrie verbouwd; achter op de kavels verschenen eendenkooien voor extra inkomsten.

Boven - Kockengen heeft bij het bouwen van de kerk gebruik gemaakt van de stevige Spengense Stroomrug. Om geen natte voeten te krijgen is deze kleirug ook benut voor een voetpad dwars door de polders. Zie het deel rechts van de Bijevelde.

Onder - Dorp Kockengen omstreeks 1755 door Dirk Verrijk. Aan de Heycop worden vaten uit de bierbrouwerij in een schuit geladen. Het gebouw links met het jaartal 1697 is de bierbrouwerij.

1600-1800 • Turfwinning

Al sinds de middeleeuwen is in het gebied turf gewonnen. Door de opkomst van Amsterdam nam eind 16de eeuw de vraag naar turf sterk toe. Het uitbaggeren en verbreden van de kavelsloten gebeurde op steeds grotere schaal. Resultaat was een sterk verbreed slotenpatroon, dat nog goed te zien is direct achter de boerderijlinten van de Ronde Venen bij Vinkeveen, Demmerik en Wilnis en bij Kamerik en Kockengen. In de polder Oudhuizen ontstonden zelfs kavelbrede sloten! Ter behoud van de agrarische gronden werd Amsterdams huisvuil per kerende schuit aangevoerd en over de percelen uitgespreid. Deze 'toemaakdekken' bevatten een schat aan archeologische sporen.

Steeds dieper werd het veen uitgebaggerd, ook onder water. Resterende stroken land kalfden af en verdwenen in het water. Overheidsmaatregelen als het handhaven van een minimale breedte van vier meter voor legakkers (1592) en een buffer van vijftig meter voor-

land bij zuwes (1694) konden niet voorkomen dat in de 18de eeuw grote veenplassen ontstonden. Door uitgebreide inundaties van de (Oude) Hollandse Waterlinie in 1672 verdween het laatste stuk van de Bijevelde. In 1674 werd een nieuwe Rondeveense Polder gesticht, inclusief de aanleg van ringdijken, sluisen en waterwegen.

De Bijevelde kreeg met de Geer een omleiding naar de Kromme Mijdrecht bij de Woerdense Verlaat en naar de Heinoomsvaart bij de Oudhuizenluis. Ook andere vaarten, veelal de oude zuwes, werden voor het turftransport verbreed en voorzien van sluisen: Dooyersluis, Nessersluis, Demmeriksesluis en later ook de Ponds-koekersluis en de Proostdijersluis. Voor de opkomende trekvaart werden in de 17de eeuw jaagpaden langs de rivieren aangelegd.

Als laatste gebied is Vinkeveen in de eerste helft van de 20ste eeuw verveend. Het karakteristieke turfwinninglandschap van trekpaten en legakkers is hier nog aanwezig. Evenals Vinkeveen heeft men de uitgeveende polder Botshol niet meer drooggelegd. Natuur en recreatie zijn hier in de plaats gekomen van de vroegere agrarische functie en de turfwinning.

1800-1900 • Droogmakerijen

Effectief tegen de verdere verwatering van het land was de overheidsmaatregel uit 1790 om een verveningsvergunning te koppelen aan een verplichting tot bedijking en droogmaking. In 1798 keurden de Staten van Utrecht een plan goed om de Ronde Venen in drie gedeelten droog te maken: de Eerste, de Tweede en de Derde Bedijking.

Binnen zware ringdijken direct achter het lint van Mijdrecht werd een rasterverkaveling uitgezet van 1.000 bij 1.000 meter met percelen van 50/100 bij 500 meter. Een strook oudland langs de Kromme Mijdrecht bleef uitgespaard. Als grens tussen de bedijkingsfungeerden de vroegere Bijevelde, de Kerkvaart en het Molenland. Een oude kreekruig tussen de Eerste en de Tweede Bedijking benutte men als stevige ondergrond voor een nieuwe ringdijk. Het gebogen verloop herinnert nog aan deze rug. In de Eerste Bedijking is op de Mijdrechtse Zuwe een centrale ontsluitingsweg aangelegd, de Middelweg, nu de N201. Met behulp van een stoomgemaal bij de Angstel en twee molengangen met elk vier molens aan de Bijevelde en de Kerkvaart viel de Eerste Bedijking in 1845 droog, in 1856 gevolgd door de veel kleinere Tweede Bedijking.

De Derde Bedijking werd met vier haaks op elkaar staande wegen ontsloten. Aan het centrale afwateringskanaal kwam een stoomgemaal dat samen met twee molens aan de Zuidertocht de polder in 1864 droogmaalde.

De droogmakerij Groot Mijdrecht startte in 1872 met de aanleg van ringdijken en de bouw van stoomgemaal De Voogt aan de Waver. De in 1879 drooggevallen 2.000 hectare grote veenplas kreeg een op de topografische coördinaten uitgezette verkaveling: dwarstochten en dwarswegen werden haaks op de van noord naar zuid lopende Hoofdweg (N212) gesitueerd.

De laatste droogmakerij was Wilnis-Veldzijde. Een omvangrijker plan daartoe dateerde al uit 1806. De polder viel in 1926 droog. Naast de ringdijken is hier geen nieuwe verkaveling uitgezet. Alleen de door gedeeltelijke vervening zeer oneffen grond is als werkverschaffingsproject in de jaren dertig van de vorige eeuw geëgaliseerd.

Ten oosten van Zegveld is in de verkaveling nog de kronkelende loop van de Oude Meije zichtbaar. De Grecht is in 1495 gegraven als vaarroute tussen Woerden richting Amsterdam.

1900-2014 • Transformatie in functie en beeld

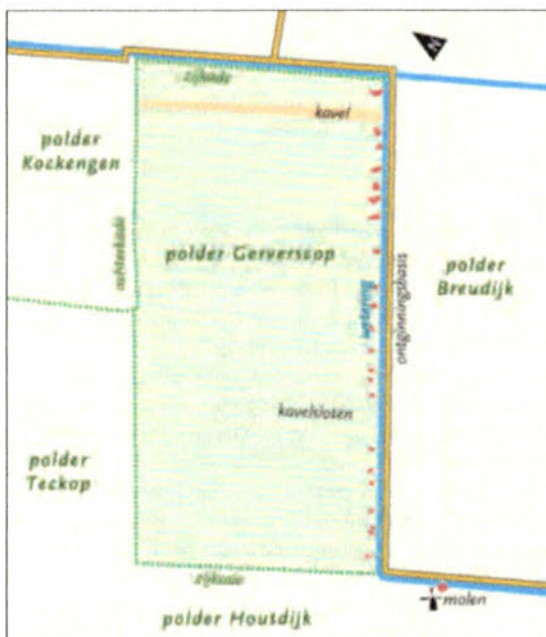
Tussen 1883 en 1914 werd als laatste grote verdedigingslinie van ons land de Stelling van Amsterdam aangelegd. In het Utrechtse deel vormden de riviertjes de Amstel, de Waver en de Winkel de hoofdverdedigingslijn. Hierlangs kwamen, op regelmatige afstanden, lage, goed gecamoufleerde forten: Uithoorn, Waver-Amstel, het onvoltooide Botshol en Winkel. De direct ten zuiden gelegen, verzonken droogmakerijen (tot zes meter onder NAP) waren zeer geschikt om bij oorlogsdreiging te inunderen.

Ontsluiting van het gebied begon in 1915 met de aanleg van de lokaalspoorlijn tussen Nieuwersluis en Uithoorn met stations in Mijdrecht, Wilnis en Vinkeveen. Een deel van het tracé van de verdwenen spoorlijn is nu benut als busbaan. Enkele doorgaande provinciale wegen werden gerealiseerd, die grotendeels de bestaande wegenstructuur volgden, zoals de N212 en de N201. De in 1952 aangelegde A2 markeert een scherpe scheiding met het oude land onder Abcoude en de Vechtstreek.

Boven - Polder Gerverscop als ideaaltype voorbeeld van een middeleeuwse cope-ontginning. Op de voorgrond de scheve sloot als oorspronkelijke achtergrens van de polder Klein Houtdijk.

Rechtsonder - Detail van de kaart van De Roy uit 1696. De Bijleveld (1413) en de Heycop (1385) staan hier nog duidelijk als twee, slechts door een smalle kade gescheiden, kanalen aangegeven. Voor het dorp Kockengen is iets meer ruimte aangehouden.

Op deze kaart uit 1593 is de middeleeuwse stervormige verkaveling van de Ronde Venen nog intact. De Bijveld is als vaarroute zichtbaar en in het midden van de ster staat de Veenmolen. Met streepjes is de eerste turfwinning aangegeven.

De droogmakerijen van de Ronde Venen waren door slechte grond, inklink en zilte kwel een mislukking als nieuwe akkerbouwgrond. Door de landbouwcrisis in 1880, hoge polderlasten en voortdurende wateroverlast trokken veel boeren weg. Na een korte opbloei-periode tijdens het Interbellum bleef ook na 1945 het agrarische bestaan moeizaam. Nieuwe economische dragers werden de waterrecreatie rond de Vinkeveense Plassen, met villabebouwing langs de Baambrugse Zuwe en Groenlandse Kade, en de verstedelijking rond Mijdrecht met industrie in de binnenring en kassenbouw in de Tweede Bedijking.

Nadat men in 1954 had afgezien van het droogleggen van de Vinkeveense Plassen, werd daar in ruim twintig jaar, tussen 1957 en 1976, zo'n veertig miljoen kubieke meter zand gewonnen voor bouwprojecten in Amsterdam. In 1960 werd onder Kockengen over een lengte van drie kilometer zowel de Heicop als de Bijveld gedempt. Bij de ruilverkaveling in het gebied Oukoop-Kortrijk in

1966 ontwierp landschapsarchitect Hans Warnau een aantal recreatieplaatsen voor de stadsbewoner, aansluitend op de bestaande landschapsstructuur, waaronder de recreatieterreinen Boswijk en Korenmolenweg in de venen ten oosten van Wilnis. Inmiddels zijn deze al weer omgevormd tot natuurgebiedjes.

Het centrale veengebied met de cope-ontginningen is tot op de dag van vandaag gaaf gebleven. Wel zijn in de kernen van Kockengen, Kamerik en Zegveld kleinschalige nieuwbouwwijken verrezen. De noordwaartse uitbreiding van Woerden is gelukkig nog beperkt gebleven tot de eerste ontginningsassen van het veengebied. Een sluipende transformatie in het veengebied is aan de gang als gevolg van de teruggang in de landbouw. Deze functie-verandering manifesteert zich vooral in de boerderijlinten. Ambitieuze natuur- en recreatieprojecten stonden op stapel in het kader van het Plan De Venen. Uitvoering daarvan is op een lager pitje gezet.